

**SÖKANDE**

Luossavaara-Kiirunavaara AB, 556001-5835
Box 952, 971 28 Luleå

Ombud: Advokat Jan Eriksson, Alrutz' Advokatbyrå AB
Box 7493, 103 92 Stockholm

MOTPARTER

1. Länsstyrelsen i Norrbottens län, 971 86 Luleå
2. Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm
3. Kiruna kommun, 981 85 Kiruna
4. Gabna Sameby, 897300-1152, c/o Lars-Eric Kuhmunen
Box 89, 981 22 Kiruna
5. Laevas sameby, 897300-1160, c/o Niila Inga
Box 53, 981 23 Kiruna

SAKEN

Tillstånd till gruvanläggning för brytning samt krossning/sovring av järnmalm från Mertainen i Kiruna kommun; uppskjutna frågor om slutliga villkor för utsläpp till vatten och åtgärder för att minimera störningar för rennäringsen

Avrinningsområde: 1 (Torneälven)

Koordinater (SWEREF 99 TM): N: 7 521 700 E: 744 400

DOMSLUT

1. Mark- och miljödomstolen ändrar föreskriften i deldomen den 10 december 2013 om när utredningsföreskriften U1 senast ska redovisas så att den får följande lydelse:

Utredningen U1 ska tillsammans med förslag till villkor avseende vatten som släpps ut i recipienten från verksamheten redovisas till mark- och miljödomstolen senast **fyra år** efter att det här avgörandet har vunnit laga kraft.

Bolaget ska årligen, med början året efter det att det här avgörandet har vunnit laga kraft, till tillsynsmyndigheten inkomma med en redovisning av de utredningsåtgärder som har vidtagits sedan den föregående rapporteringen och av resultaten från dessa åtgärder. I redovisningen skall även ingå en redogörelse för resultaten av egenkontrollen av utsläpp till vatten.

2. Mark- och miljödomstolen avslutar prövotiden och avgör den uppskjutna frågan om åtgärder för att minimera störningar för rennäringen i närområdet (utredningsföreskriften U3) samt föreskriver följande slutliga villkor och delegation.

Villkor

Åtgärder till skydd för rennäringen

15. Bolaget ska efter samråd med Gabna sameby och Laevas sameby vidta skäligen åtgärder för att minimera och kompensera för de intrång som verksamheten kan innebära för rennäringen i området. Tillsynsmyndigheten ges delegation att föreskriva skäligen åtgärder avseende rennäringen.

Delegering

Mark- och miljödomstolen överlåter med stöd av 22 kap. 25 § tredje stycket miljöbalken till tillsynsmyndigheten att fastställa villkor och föreskriva försiktighetsmått i följande hänseenden.

- D7. Åtgärder avseende rennäringen (villkor 15)
-

BAKGRUND

I deldom den 10 december 2013 gav mark- och miljödomstolen Loussavaara-Kiirunavaara AB (härefter LKAB eller bolaget) tillstånd enligt miljöbalken att anlägga och driva en gruva vid Mertainen med ett krossnings/sovringsverk i anslutning till dagbrottet och bryta och bearbeta högst 15 miljoner ton malm per år m.m. Mark- och miljödomstolen sköt upp frågorna om slutliga villkor för bl.a. utsläpp till vatten och åtgärder för att minimera störningar för rennärings i närområdet och meddelade bl.a. följande utredningsföreskrifter.

Utsläpp till vatten

U1. Bolaget ska utreda vilka åtgärder som ska vidtas för att minimera utsläpp från verksamheten till vatten, vilken reningseffekt som kommer att uppnås samt vilka kostnader detta medför. Utredningen ska omfatta kväve och kväveföreningar (N-tot, ammonium, ammoniak), suspenderat material, olja (alifatiska-/aromatiska kolväten), polycykliska aromatiska kolväten (PAH), zink, koppar, krom, kadmium, nickel, bly, arsenik, kobolt, järn, och avse de totala utsläppen från verksamheten. Uppföljning av ammoniak, koppar och suspenderat material i recipienten Mertaseno nedströms utsläppspunkten ska även ingå i utredningen. Vidare ska bolaget utreda vilka halter av ammonium och ammoniak som transporteras i Mertaseno, även i de sjöar nedströms, som ingått i de undersökningar som redan utförts. Möjligheten att minimera kväveutsläppen genom att t.ex. minska andelen oförbrukad kväve och/eller minska lakning av kväve från området samt möjlighet till förbättrad kväverening ska även utredas. Bolaget ska vidare utreda toxiciteten och nedbrytbarheten för de ämnen som används i dammbekämpande syfte och säkerställa att den är så låg att inga effekter kan förväntas i vattenförekomsten.

Åtgärder för att minimera störningar för rennärings i närområdet

U3. Bolaget ska, i samråd med berörda samebyar verksamma i Mertainenområdet, identifiera och utreda vilka ytterligare åtgärder eller försiktighetsmått som kan vidtas för att undvika, minimera, avhjälpa eller kompensera de negativa effekter som kan uppstå för rennärings till följd av den planerade verksamheten.

Utredningen U1 ska tillsammans med förslag till villkor avseende vatten som släpps ut i recipienten från verksamheten redovisas till mark- och miljödomstolen senast **fyra år** efter det att lagakraftägande tillstånd till verksamheten föreligger.

Utredningen U3 ska tillsammans med förslag till villkor redovisas till mark- och miljödomstolen senast **tre år** efter det att lagakraftägande tillstånd till verksamheten föreligger.

Utredningarna ska göras i samråd med tillsynsmyndigheten.

Såvitt gäller utsläpp till vatten meddelades provisoriska föreskrifter för ammoniak, koppar och suspenderat material.

Deldomen överklagades till Mark- och miljööverdomstolen som i dom den 18 juni 2014 (mål nr M 7307-13 och M 11820-13) fastställde mark- och miljödomstolens deldom i de delar som nu är aktuella.

Verksamheten vid anläggningen i Mertainen

Beträffande verksamheten vid LKAB:s anläggning i Mertainen har bolaget sammanfattningsvis uppgett följande. En småskalig brytning upptogs i början av år 2015. I slutet av 2016 beslutades dock att låta verksamheten vila på grund av att marknadsläget gör att det inte är möjligt att få lönsamhet i en produktion. Avsikten är dock att produktionen ska kunna upptas med några månaders varsel. Ett visst uttag sker också bland annat för utveckling av de processtekniska förutsättningarna. Verksamheten är dock mycket begränsad. Det går inte att säga när en fullskalig brytning kan komma att påbörjas, men bedömningen är att det i vart fall inte kommer att ske under de allra närmsta åren.

PRÖVOTIDSREDOVISNINGAR

Utsläpp till vatten (U1)

Inledning

Eftersom ingen egentlig produktion pågått i Mertainen under utredningstiden för villkor U1 har begränsat med ny kunskap tillförts den utsläppsbild som redovisades i miljökonsekvensbeskrivningen. Det är framförallt källtermen — halter i utgående vatten av olika parametrar som begränsar möjligheten att slutföra utredningsarbetet. Den mycket begränsade tillrinning till sedimentationsbassängerna (varifrån vattnet avleds till Mertaseno) som sker idag består i stort sett uteslutande av nederbörd och vatten som tränger in från omkringliggande markområden. Inget egentligt "processvatten" (länsställningsvatten från gruvan och dagvatten/lakvatten från industriområdet och sidobergsupplaget) kommer in till eller avleds från sedimentationsbassängerna. Vare sig halter eller flöden är alltså representativa för situationen när gruvan faktiskt är i drift med krossning och sovring samt deponering av sidoberg, och bolaget vidhåller att nuvarande data (inte heller efter en förlängning såvida inte faktisk produktion bedrivs i ungefär den omfattning

bolaget har utgått från i sitt förslag) helt enkelt inte kan läggas till grund för återstående utredningssteg och därmed inte heller för förslag till slutliga villkor.

Arbetet med den dynamiska ytvattenmodellen och med möjliga reningstekniker /reningstekniker har kommit i princip så långt det är möjligt innan "fullskalig" brytning har pågått under en tid och utsläppsbilden (med avseende på både halter och flöden) är rimligt representativ för framtida förhållanden.

Syftet med denna rapport är att beskriva LKABs utredningsstrategi för villkor U1 och de metodval, mätningar och kunskapsuppbyggnad som utförts under utredningstiden. I rapporten redovisas även ett exempel på tillämpning av det beräkningsverktyg (vattendragsmodell) som tagits fram och framtida tillämpning av verktyget kopplat till utredningsstrategin diskuteras.

Sammanfattning

Utredningsstrategin för villkor U1 har tre huvudområden: ökad kunskap för recipientens hydrologi, ökad kunskap om möjliga (och lämpliga) reningstekniker eller andra utsläppsminimerande åtgärder som kan vara aktuella i Mertainen samt ökad kunskap för vattenkvalitén i utgående vatten från verksamheten.

När det gäller hydrologin finns två kontinuerliga mätstationer för vattenföring i Mertaseno. Utökade kontrollmätningar av vattenföringen vid stationerna har lett till förfinade ekvationer för beskrivning av vattenföringen vilket förbättrat dataserierna. En hydrodynamisk beräkningsmodell är upprättad över Mertaseno och i modellen kan t.ex. koncentrationsvariationer som är beroende av flödesdynamik, exempelvis samspelet mellan bräddvattenflöde och naturlig vattenföring, beräknas och visualiseras. I förlängningen innebär detta att väl definierade målvärden för maxhalter i utgående vatten kan bestämmas ur ett recipientperspektiv.

Kunskapsuppbyggnad om möjliga reningstekniker pågår inom LKAB och flera labförsök har utförts för att utvärdera olika tekniker. Ett större pilotförsök har genomförts under 2018 och ytterligare pilotförsök kommer genomföras under fältsäsongen 2019.

Vattenkvalité i utgående vatten från verksamheten visar generellt låga halter av samtliga relevanta parametrar. Utifrån nuvarande utsläppsbild är det dock inte möjligt att utvärdera de slutsatser gällande kvalité och bräddflödesvolym som presenterades i miljökonsekvensbeskrivningen. Den information som krävs för att nå en större detaljkunskap av utsläppsbilden och därmed möjlighet att definiera ett eventuellt utsläppsminimeringsbehov, kan inte erhållas innan en mer fullskalig verksamhet har varit i drift under en sammanhängande period.

Utredningsstrategi

Frågeställningen i utredningsvillkoret innebär att definiera vilket behov av utsläppsminimering från verksamheten som behövs för att säkerställa att bedömningsgrunder och effektnivåer inte överskrids i recipienten Mertaseno och att utreda hur det behovet kan tillgodoses. Frågeställningen behöver angripas från tre perspektiv: 1) verifiering av prognosticerad vattenkvalité och kvantitet av utsläppt

överskottsvatten som avbördas från verksamhetsområdet till Mertaseno (nedan bräddvatten), 2) ur ett tekniskt perspektiv där möjliga tekniker för att vid behov rena utgående bräddvatten undersöks och 3) ur ett flödesdynamiskt perspektiv eftersom vattenföringen i Mertaseno tillsammans med utgående mängder och halter i bräddvattnet tillsammans ger resulterande ämneskoncentrationer och ämnestransporter i recipienten.

För att koppla ihop alla tre utredningsdelar i ett verktyg beslutades tidigt i utredningsarbetet att bygga en beräkningsmodell över Mertaseno som beräknar ämneskoncentrationer längs hela recipienten som funktion av naturlig flödesdynamik och utgående bräddvattenkvalité. I modellen kan effekter av olika reningsteknik eller utsläppsbegränsande åtgärder simuleras och utvärderas ur ett recipientperspektiv.

Samordning och samverkan

Samtidigt med utredningen kopplad till villkor U1 i Mertainen erhöll LKAB ett snarlikt utredningsvillkor relaterat till ändringstillståndet för verksamheten i Svappavaara som medgav återupptagen gruvbrytning i dagbrottet Leveäniemi. Recipienten för verksamheten i Svappavaara är bäcken Liukattijoki som rinner ihop med Mertaseno nedströms dammsystemet i Svappavaara. Eftersom utredningsvillkoren är snarlika och dessutom berör samma recipientsystem beslutades det att driva de bägge utredningarna som ett gemensamt utredningsprojekt. Samråd med länsstyrelsen inom detta gemensamma projekt har hållits vid fem tillfällen, i november 2016, februari 2017, maj 2017, september 2017 (fältbesök) och i februari 2018.

Upprättande av vattenberäkningsmodell

Arbetet med vattenberäkningsmodellen startade under hösten 2015 genom inventering av möjliga modellverktyg och expertis inom vattenberäkningsmodellering. LKAB beslutade att anlita DHI (Danskt Hydrologisk Institut) för att bygga modellen över Mertaseno och Liukattijoki och för att utföra anknytande scenariermodelleringar. DHI använder sitt egenutvecklade modellverktyg MIKE, vilket är väl känt och frekvent använt i vattenprojekt och utredningar internationellt av både akademien, samhällsinstitutioner och konsultföretag.

Modellverktyg

Beräkningsmodellen består av två komponenter, en hydrologisk och en hydraulisk. Den *hydrologiska* modellen beräknar vattentillförsel till vattendraget beroende av avrinningsområdenas specifika egenskaper och drivs av meteorologiska data.

Den *hydrauliska* modellen beräknar vattenhastigheter och vattennivåer beroende av vattenvolym, bäckens topografi och bottenstrukturer. När modellerna kopplas ihop och ges en förändringsfaktor (flödesvariationer över tid) kallas modellen för *hydrodynamisk modell*.

Vattenföringsmätningar

För att vattenberäkningsmodellen ska kunna beskriva den verkliga situationen i det modellerade vattendraget är detaljerad kunskap om vattenföringen avgörande. LKAB har sedan 2013 två permanenta mätstationer för vattenföring i Mertaseno, *Mertaseno övre* och *Mertaseno nedre*. Det är IVL (Svenska miljöinstitutet) som

installerat mätstationerna och som hjälper LKAB med vattenföringsmätningar och utvärdering. För att förbättra flödesdataserierna utförs manuella kontrollmätningar av vattenföringen. Kontrollmätningarna ger förutsättningar att förfina de vattenföringsekvationer som beskriver flödet i bäcken och därmed öka kvalitén på hela dataserien. Sedan 2015 har LKAB och IVL utfört 22 kalibreringsmätningar i Mertaseno.

Hydrologisk modell

Den hydrologiska modell som används är MIKE11 NAM vilken är en konceptuell modell som beskriver de viktigaste processerna i den hydrologiska cykeln. Vattentransporten (avrinningen) till vattendraget från respektive avrinningsområde beskrivs med ett stort antal modellparametrar som hanterar vattenförflyttning över tid mellan fyra olika magasin: snömagasin, ytmagasin, rotzonsmagasin och grundvattenmagasin. Resultatet blir avrinning uppdelat i ytlig avrinning, ytlig transport i det översta marklagret och grundvattenflöde.

Den hydrologiska modellen för Mertaseno är uppdelad i tre delavrinningsområden i storleksordning 38-19 km² ned till sammanflödet med Liukattijoki.

Hydrodynamisk modell

För den hydrodynamiska modellen har modellverktyget MIKE 11 HD används. Modellen är endimensionell (1D) vilket innebär att den beräknar flöde, vattenhastighet och vattennivå i en riktning, dvs längs vattendraget. Modellen är uppbyggd kring en stomlinje som representerar vattendragets huvudsakliga strömfåra. För att relatera stomlinjen till den aktuella fallprofilen enligt topografin används tvärsnitt som korsar stomlinjen i 90 grader. Data från höjdmodellen används i tvärsnitten men eftersom höjdmodellen beskriver nivån på vattenytan och inte nivån på botten under vattenytan måste tvärsnitten kompletteras med mätningar av bottenprofilen.

Reningsteknik

Möjligheterna till och metoder för rening av process- och bräddvatten från LKABs verksamheter hanteras som ett ortsövergripande, strategiskt projekt. Möjliga tekniker utreds med syfte att kunna appliceras och fungera på LKABs tre verksamhetsorter i Malmfälten. Utredningsstrategin för reningstekniker innebär att potentiella metoder identifieras genom litteraturstudier, samtal med leverantörer och verksamhetsbesök. Nästa steg är laborieförsök för att få en första indikation på hur tekniken fungerar med LKABs vatten. Vissa tekniker har laborieförsök i flera steg, medan andra utförs i ett moment. Det tredje utredningssteget är pilotförsök i anläggningsnära miljö. Pilotförsöken dimensioneras på så vis att de är uppskalningsbara till full produktion och är därmed sista steget mellan utredning och förprojektering för en fullskalig anläggning. Inför och i samband med pilotstudier sker även försök och utvärdering av restprodukter kopplade till den aktuella tekniken.

Inom reningsteknikprojektet har ett antal olika tekniker undersökts i olika steg inom projektmodellens utredningsstrategi, målelementen har varit nitratkväve, sulfat, uran, koppar, zink, övriga spårmetaller och salter. Samtliga hittills undersökta

tekniker är relevanta för utredningsvillkoret i Mertainen och kunskapen om teknikerna som erhållits gör att de är redo att utvärderas i relation till utsläppsbilden från Mertainen när den är tydligare definierad. För att detta ska kunna utföras krävs dock, som har framhållits tidigare, vattenkvalitetsdata representativa för den tillståndsgivna produktionen.

Vattenkvalité

Analys av vattenkvalitén i utgående vatten från sedimentationsanläggningen har pågått parallellt med villkorsuppföljning sedan anläggningen togs i drift under våren 2015. De provisoriska villkoren för ammoniak (13 µg/l), koppar (10 µg/l) och suspenderat material (15 mg/l) har innehållits samtliga månader. Kopparhalten tenderar att vara som högst under sommar och höst, med ett maximalt uppmätt månadsmedelvärde av 7,7 µg/l i maj 2017. Suspenderat material ligger generellt i linje med analysgränsen 4 mg/l, men något högre halter har uppmätts under sommar och höstmånaderna. Det är troligt att dessa mättillfällen sammanfaller med kraftigare regn. Första månaden efter att sedimentationsanläggningen togs i drift var halterna av suspenderat material på gränsen till villkorsgiven nivå, men har inte nått liknande halter därefter. Det är rimligt att anta att de förhöjda halterna berott av idrifttagandet av anläggningen då grävarbeten och maskiner kan ha orsakat extra påslag av partiklar till vattnet. Ammoniak har förekommit i mycket låga nivåer under hela perioden och månadsmedelvärdena för totalkväve är strax under eller omkring 1 mg/l. Månadsmedelvärdena för zink är generellt under 10 µg/l, men uppvisade en ökning under det andra halvåret 2016, för att därefter sjunka till de ursprungliga nivåerna. Arsenik, nitratkväve och metallerna i utredningen ligger samtliga, redan i utgående vatten, under gränsvärdena för prioriterade ämnen (kadmium, bly och nickel), bedömningsgrunderna för särskilda förorenande ämnen (krom, nitratkväve och arsenik) eller under klassgränsen (kobolt) för "ingen avvikelser" enligt Naturvårdsverkets rapport 4913, Bedömningsgrunder för miljökvalitet - Sjöar och vattendrag. Järnhalterna är långt under riksinventeringens avgränsning för Sveriges järnfattigaste sjöar (Bygdén, S. m. fl., 2003). Inga analysresultat för metallerna är justerade för biotillgänglig halt.

Det finns tendenser till mönster för en del av ämnena, t ex. uppvisar koppar och bly en tydlig årstidsvariation med de högsta halterna under vår/sommar respektive sensommar. För nickel och kadmium är halterna mycket jämna över hela året och för kobolt och arsenik syns tendenser till sjunkande halter sedan 2015. Årstidsvariationen för koppar och bly kan vara korrelerad med ökad ytavrinning och lakning under sommaren, men skulle också kunna härledas till de ökade halterna av suspenderat material under samma tid. De sjunkande trenderna för vissa element tyder på en avsaktande vittringsprocess efter att tillgängliga mineraltytor i det sidoberg som använts som anläggningsmassor oxiderat. Ökningen av zinkhalter under 2016 kan inte förklaras och ingen grundlig genomgång av de geokemiska processer som kan förklara ämnenas uppträdande har ännu utförts. Nedströms utsläppspunkten i Mertaseno har zinkhalter vid ett mättillfälle uppmätts till 6,1 µg/l, okorrigerat för biotillgänglighet. Vid övriga provtagningar har zinkhalten varit under bedömningsgrunden för god status 5,5 µg/l redan innan korrigering för biotillgänglighet.

Eftersom gruvbrytningen hittills varit ytterst begränsad i Mertainen är det dock omöjligt att av resultaten från hittills gjorda vattenkvalitetsmätningar dra några egentliga slutsatser om nivåer och trender m.m. vid en fullskalig produktion. Det är dock värt att notera att nivåer av spårämnen ligger under eller på samma nivåer som i länshållningsvattnet ifrån andra dagbrott i området.

Andel bräddvatten i Mertaseno

I den hydrologiska modellen har andelen bräddvatten i Mertaseno beräknas som tidsserie över 2018. Den högsta andelen av bräddvatten strax nedströms bräddpunkten inträffade i slutet av april, ca 2 veckor innan vårflodens start och beräknas till 6,4 %. Händelsen verkar vara orsakad av en liten ökning i bräddflödet som troligtvis beror på en något tidigare start av avsmältningen från industriområdet än från omkringliggande naturmark. Anledningen att denna begränsade bräddflödesökning fick så stor relativ påverkan var att det fortfarande rådde lågflödesförhållanden i Mertaseno. Då bräddflödet ifrån sedimentationsbassängerna var som högst i början av maj hade även vårfloden i Mertaseno startat vilket gjorde att andelen bräddvatten sjönk till 4,9 % trots att bräddflödet var ca 10 ggr. större. Vid inloppet till Ainasjärvi visar beräkningarna att högflödet från sedimentationsbassängerna gav större utslag på andelen bräddvatten än den tidiga bräddflödesökningen. Den maximala andelen bräddvatten vid inloppet till Ainasjärvi var 4,3 %.

Diskussion och slutsatser

Modellverktyget är användbart för att förstå de dynamiska effekterna i Mertaseno som är mycket svåra att identifiera i en numerisk modell. I just detta beräkningsfall är det endast fördelning av bräddvatten och naturlig vattenföring som undersökts, men andra scenarion är givetvis att undersöka resultat av olika koncentrationer i bräddat vatten t ex i relation till dimensioneringsberäkningar av eventuell reningsteknik. Den specifika frågan i utredningsvillkoret om att följa upp halter av ammoniak och suspenderade partiklar i nedströms bäcksystem och sjöar kommer också kunna utföras på ett bra sätt i modellen.

Dataserierna för vattenföring har förbättrats under tiden prövotidsutredningen pågått och kommer fortsätta att följas upp eftersom det är ett viktigt indata både vid framtida drift och för utredningarna kopplade till utredningsvillkoret. Det planeras även nya lakförsök på Mertainenmalm i samband med förädlingsutredningar på mertainengodset. Dessa lakförsök kommer bli del i en tydligare förståelse för vattenkemin.

Den hydrodynamiska modellen kommer att kalibreras mot mätdata. Det finns också god potential att förbättra kalibreringen av den hydrologiska modellen, det visar inte minst det fina kalibreringsresultatet från Liukattijoki. Utvärdering pågår om sjöarna i systemet bör modelleras i fler dimensioner för att beskriva bäckens genomströmning genom sjöarna på ett bra sätt.

Vattenkvalité i utgående vatten från sedimentationsanläggningen visar generellt låga halter av samtliga relevanta parametrar men det är omöjligt att utifrån uppmätt data utvärdera de slutsatser gällande kvalité och bräddflödesvolym som presenterades i miljökonsekvensbeskrivningen. Det som saknas är uppmätta flöden och

kvalité på länshållningsvatten från dagbrottet då dagbrottet åtminstone börjat anta formen av tillståndsgiven layout med relaterad vattenuppfordring, eftersom det är länshållningsvattnet som till stor del påverkar storleken av bräddflödena. Därutöver behöver de planerade sidobergsupplagen nå större volymer så att lakvattnet ifrån upplagen blir mer representativt för tillståndsgiven produktion.

Den information som krävs för att nå en större detaljkunskap av utsläppsbilden och därmed möjlighet att definiera ett utsläppsminimeringsbehov, kan inte erhållas innan verksamheten återigen är i produktion. Även produktion som inte är kontinuerlig bedöms vara användningsbar för utredningen eftersom länshållningsvolymer och läckage från sidobergsupplag ger information även vid tillfällena med temporära produktionsavbrott, det behövs dock data från diftfas under olika årstider för ett komplett dataunderlag.

När representativa data finns kommer interpolering och tolkning göras för att få en uppdaterad bild av utsläppssituationen. Denna kommer sedan modelleras i den hydrodynamiska modellen vid olika typer av flödesförhållanden. Modelleringarna kommer ge resulterande halter nedströms utsläppspunkten i Mertaseno och kan då jämföras mot bedömningsgrunder och gränsvärden (målvärden) för de parametrar som är aktuella i utredningsvillkoret. Jämförelsen mellan målvärden och modellerade halter kommer att definiera ett eventuellt utsläppsminimeringsbehov. Då det behovet är definierat och beskrivet kan lämpliga åtgärder och tekniker utredas med hög detaljupplösning och förslag på utsläppsminimerande åtgärder kan tas fram och presenteras.

Åtgärder för att minimera störningar för rennäringen i närområdet (U3)

Orientering

Gruvområdet Mertainen ligger helt inom Gabna samebys område. Gränsen mellan samebyarna går dock strax söder om gruvområdet varför även Laevas sameby berörs av LKAB:s verksamhet. Konsekvenser och störningar som bolaget tillsammans med samebyarna har identifierat är förlust av vinterbete i det markanvisade området och i ett vidare störningsområde utanför detta, förlust av rastbete i Svappavaara-/Mertainenområdet, hinder för naturlig flyttning/fri strövning, risk att renhjorden viker av mot angränsande områden med risk för sammanblandning av renar, begränsningar av användning och funktion av naturliga flyttleder, ökat arbete och kostnader med att driva renar förbi gruvområdet, ökat arbete och kostnader med att bevaka renar för att undvika sammanblandningar med grannsamebyar, oplanerade rörelser och intrång på grund av störningar från gruvområdet, ökade transportkostnader vid flyttning till och genom området då drivning utan fordon inte fungerar samt ökade renpåkörningar på väg/järnväg.

Utöver gruvan i Mertainen bedriver LKAB gruvdrift och malmförädling i Kiruna, Svappavaara och Malmberget. I Kiruna och Svappavaara är det i huvudsak Laevas samebys område som direkt överlappar LKAB:s verksamhetsområden men även

Gabna berörs av konsekvenserna av gruvverksamheterna. En gemensam dialog och åtgärdsplan med samebyarna är därför både logiskt och ändamålsenligt.

Den 3 juni 2013 ingick båda samebyarna samverkansavtal med LKAB. I stort sett månadsvis hålls samverkansmöten där aktuella frågor kring verksamheterna tas upp. Inom ramen för samverkan har det ingåtts en rad överenskommelser för att åtgärda problem, förbättra konsensus och öka förutsägbarheten. Avtalen, och det som läggs fram vid mötena, omfattas av sekretess för att möjliggöra ett öppet informationsutbyte och dialog men en stor del av det som utarbetas lämnas efter överenskommelse ut till omgivningen i olika sammanhang.

Metod för bedömning av kumulativ påverkan på rennäringen

Ett av de övergripande projekt som genomförts inom ramen för samverkan är utarbetandet av en metod för bedömning av påverkan på rennäringen även i ett kumulativt perspektiv. Projektet har lett till att en handbok utarbetats om hur metoden kan användas i olika sammanhang. Metoden används nu främst i de ärenden där en rennäringensanalys behövs som en del i en miljökonsekvensbeskrivning för ett visst projekt men den används också i andra sammanhang. Handboken är tänkt att utvecklas och revideras allteftersom kunskaper och erfarenheter tillkommer.

LKAB har bekostat projektet men arbetet har i huvudsak utförts av samebymedlemmarna och deras företrädare. Framtagandet av metoden och handboken har mellan samebyarna och LKAB definierats som en form av kompensationsåtgärd.

GPS-projektet

Ett projekt med utplacering av basstationer och märkning av renar med halsband för nyttjandet av GPS-teknik är under genomförande. Detta inleddes försöksvis redan under 2013 men har åtföljts av leverans- och teknikproblem. Viss datainsamling har kunnat ske men inte i den omfattning som varit avsikten och heller inte i tillräckligt mängd för att en bearbetning av uppgifterna ska kunna genomföras. Avsikten är att cirka tio procent av samebyarnas renar ska vara märkta, kunna följas inom hela samebyområdena och därmed ge en mycket bra bild över hur renarna rör sig samt i vilken omfattning deras rörelsemönster visar på undvikelser av gruvverksamheten.

LKAB har finansierat försöksperioden och kommer att finansiera projektet fortsättningsvis under de första åren för att det ska komma upp i full planerad skala. Åtgärden ska delvis ses som en skyddsåtgärd för att minska det merarbete som gruvdriften kan medföra. Det ska också kunna medföra en kunskapsuppbyggnad för både samebyarna och LKAB. Med hänsyn till omfattningen av det aktuella projektet anser LKAB dock att det finns ett mervärde för samebyarna i detta som går utöver vad som skulle ha kunnat begäras enligt 2 kap. 3 och 7 §§ miljöbalken och att detta mervärde i stället ska ses som en kompensationsåtgärd för det intrång som förorsakas av LKAB:s gruvverksamheter.

Identifierade, genomförda och beslutade åtgärder vid Mertainen

Bedömningen av vilka åtgärder som behövs/är lämpliga följer i princip skadelindringshierarkin, dvs att i första hand undvika skada, i andra hand minimera skada och i sista hand kompensera för skada som inte kan undvikas. Dock bör det framhållas att det i sammanhanget inte alltid är helt självklart om en åtgärd ska anses vara en skyddsåtgärd eller en kompensationsåtgärd i miljöbalkens mening. Det finns också i vissa sammanhang en oklar gräns till frågor som rör rent ekonomiska ersättningar enligt minerallagen och 32 kap. miljöbalken. Som exempel på detta kan nämnas uppförandet av stängsel. De stängsel som uppförs kring gruvindustriområdet är en skyddsåtgärd för att renar inte ska ta sig in på industriområdet och skadas. Stängsel som uppförs mellan samebyar för att hindra renar som trängs bort från industriområdet att ta sig in på en annan samebys område är mer tveksamt om de ryms inom 2 kap 3 § miljöbalken. LKAB råder inte över dessa, utan endast samebyn kan uppföra dem med stöd av rennäringslagen och det LKAB kan göra är att betala ekonomisk kompensation för detta, vilket då närmast borde ses som ett skadestånd. I redovisningen nedan av vidtagna åtgärder görs ingen distinktion i detta avseende. För det fall att krav utöver vad bolaget frivilligt i samverkan med samebyarna åtar sig anser LKAB dock att det är viktigt att göra åtskillnad avseende skyddsåtgärder, kompensationsåtgärder och skadestånd.

Följande åtgärder har vidtagits eller beslutats att de ska vidtas i anslutning till Mertainengruvan:

Stängsel, hagar

Hela industriområdet vid Mertainen har instängslats. Enligt minerallagen fordras att koncessionsinnehavaren uppför ”behövligt” stängsel. Omfattningen av detta skulle kunna vara föremål för diskussion men i fallet Mertainen har ett helt omslutande stängsel uppförts bland annat för att hindra att renar tar sig in på området. I stängslet finns grindar och det uppstår emellanåt problem med att dessa inte stängs på det sätt som är avsett. Skyltar om att grindarna ska stängas finns på plats och vid behov påtalas problem med dem som kan antas vara berörda.

Två stycken rasthagar har uppförts i anslutning till Mertainen för att underlätta flytt. Ytterligare hagar eller utökning av befintliga kan bli aktuellt.

I anslutning till ekodukten, se vidare nedan, har också en relativt omfattande stängsel genomförts för att säkerställa ekoduktens funktion.

Samebyarna har beskrivit behovet av omfattande stängseldragning längs Torne- och Kalix älvar. LKAB har under våren 2017 godtagit att bekosta uppförandet av den första milen vid Svappavaara under denna barmarksperiod men menar att kommande delsträckor behöver bedömas för sig. Etappindelning och prioritering av delsträckor görs av samebyarna och LKAB menar att en utvärdering av behovet behöver ske för varje tillkommande etapp. Behovet av stängsel mot andra samebyar kan enligt bolagets mening inte enbart hänföras till LKAB:s verksamheter, vilket gör att det inte finns en självklar korrelation mellan behovet och att LKAB bekostar uppförandet i sin helhet.

Ekodukt

Den enskilt mest omfattande skyddsåtgärden som vidtagits med anledning av gruvdriften i Mertainen är den ekodukt som uppförts vid/över väg E10 för att säkerställa renarnas flyttningsmöjligheter förbi gruvområdet. Ekodukten färdigställdes 2016 av Trafikverket men bekostades av LKAB. Projekteringen och anläggandet har skett i samråd med samebyarna. I anslutning till ekodukten har också stängsel och uppsamlingshagar utförts och andra åtgärder vidtagits för att på bästa sätt säkerställa ekoduktens användning och funktion.

Enligt uppgift från Gabna sameby fungerade ekodukten väl vid flytt under vintersäsongen 2016/17. Hur den kan fungera vid fri strövning har ännu inte kunnat utvärderas.

Renvaktarstuga

Det har framförts att den ökade bevakning som fordras i området medför behov av en renvaktarstuga. LKAB har förklarat sig villigt att bekosta uppförandet men slutligt ställningstagande kan inte göras förrän det framlagts ett konkret förslag, vilket ännu inte gjorts.

Kompensationsområde för förlust av naturvärden

I mark- och miljödomstolens deldom den 3 juli 2013, mål nr 595-12, om tillstånd för gruvverksamheten i Mertainen ålades LKAB att utföra kompensationsåtgärder för den förlust av naturvärden och skyddsvärda arter som verksamheten skulle komma att medföra. I en deldom den 25 september 2014 i samma mål godkände domstolen den av LKAB ingivna planen för kompensation som omfattade ett område benämnt Kuosajänkkä.

Kompensationsområdet, som är beläget i direkt anslutning till gruvområdet, omfattar ca 2 600 hektar och minst 1220 (motsvarande gruvverksamhetens i sammanhanget bedömda påverkansområde, vilket kan sättas i relation till det område som direkt tas i anspråk för gruvdriften på cirka 725 hektar) av dessa kommer att utgöra själva kompensationsmarkerna. Ingen del av det 2 600 hektar stora området kommer att avverkas under de 50 år som avtalet mellan LKAB och fastighetsägaren löper.

Det direkta syftet med naturvårdskompensationsområdet har inte varit att kompensera Gabna sameby för det betesbortfall som gruvdriften medför men det bör ändå beaktas i sammanhanget. Området kommer nu under minst femtio år framöver inte att avverkas, vilket i huvudsak är till fördel för renskötseln. Skötselåtgärder i området genomförs i samråd med samebyarna för att dessa åtgärder i möjligaste mån inte i sig ska innebära olägenheter för renskötseln. Ytterst är det dock länsstyrelsen som genom delegation från mark- och miljödomstolen kan besluta om skötselåtgärdernas närmare utförande. Det är här viktigt att framtida skötselåtgärder inom berört område genomförs med ett perspektiv som respekterar rennäringens behov av att kunna färdas genom området och nyttja området för säsongsbete.

Verksamhetsprojektgrupp Svappavaara/Mertainen

En mycket viktig del i att identifiera och åtgärda skador och olägenheter för renskötseln är att på ett ändamålsenligt och systematiskt sätt fånga och följa upp

aktuella frågor för både rennäring och gruvdrift och konsekvenserna av och för verksamheterna. Inom ramen för samverkan har därför ett särskilt verksamhetsprojekt satts upp för Svappavaaragruvorna – där Mertainen ingår – med LKAB-personal verksam i området och de renskötare som närmast berörs. Projektgruppen har regelbundna möten för att gå igenom aktuella frågor och åtgärda eventuella problem. Erfarenheterna av detta arbetssätt har varit positivt från såväl LKAB som samebyarna.

Forskningsprojekt damning/övrigt om damning

Ett forskningsinriktat projekt gällande damning initierades av LKAB år 2013. Uppdraget, som utförs av Christer Jonasson vid Kungliga Vetenskapsakademien, syftar till att mäta påverkan på omgivande natur från gruvan i Mertainen som uppkommer till följd av nedfallande stoft i omgivningen. Avsikten har varit att projektet skulle pågå under fem år och förutsättningarna ansågs vara goda eftersom det kunde påbörjas innan gruvan kommit i drift och sedan skulle kunna pågå under ett antal år med drift. Då verksamheten i Mertainen nu inte bedrivs i någon stor skala finns det inte förutsättningar för att fullfölja projektet inom den tid och på den plats som varit tänkt. Överväganden om motsvarande arbete kan utföras på annan plats finns men inga beslut är fattade.

Det av LKAB initierade projektet är av forskningskaraktär och kan inte ses som en skyddsåtgärd eller en del i bolagets egenkontroll. Däremot kan den ökade kunskap som projektet medför komma att föranleda nya överväganden om behov av skyddsåtgärder.

Damning står ofta i fokus där LKAB bedriver samhällsnära verksamheter och då främst på grund av de olägenheter det innebär när det gäller nedsmutsning. Dammet har såvitt är känt inte några hälsokonsekvenser men fokus ligger ändå på att minska damning mot samhällena, vilket kan leda till ökad damning mot renbetesområdena genom val av placering av anläggningar och hur dambekämpning sätts in. Detta är dock inte fallet i Mertainen där bebyggelse inte finns i närheten.

Det finns mycket lite kunskap kring hur och i vilken omfattning nedfallande stoft påverkar växtlighet och den lav och annat som renen betar. Iakttagelser från renskötare tyder på en betydligt större inverkan än vad som brukar uppmärksammas. LKAB och samebyarna ser det som värdefullt med vetenskaplig kunskapsuppbyggnad på området.

I mark- och miljödomstolens deldom den 10 december 2013, mål nr 595-12, föreskrevs villkor 2 - 4 om utsläpp till luft/damning. Villkor 4 om begränsningsvärden för nedfallande stoft ändrades av mark- och miljööverdomstolen i dom den 18 juni 2014, mål nr M 7307-13 och M 11820-13. Dessa villkor är generellt utformade men har ändå betydelse för renskötseln i området.

Pågående arbeten

I stor utsträckning är renskötseln beroende av förhållandena över ett större område än vad som kan avgränsas lokalt i förhållande till ett visst projekt som Mertainen. Samebyarna och LKAB har därför beslutat att genomföra en rennäringssanalys som

omfattar renskötseln över ett större område med Svappavaaragruvorna i sin helhet där alltså Mertainen ingår. Analysen har lett till en omfattande rapport framtagen enligt den nämnda metoden för bedömning av kumulativ påverkan och också föranlett ett stort antal förslag på åtgärder från samebyarnas sida. LKAB och samebyarna för samtal kring vilka åtgärder som kan och bör genomföras men dessa samtal är i dagsläget inte slutförda. Arbetet med Svappavaaraanalysen innebär också ett led i uppfyllandet av villkor 16 i mark- och miljödomstolens dom den 29 november 2013 i mål M 3412-10 om tillstånd till gruvdrift i Gruvberget och malmförädling i Svappavaara.

Såsom framgår i flera delar i denna rapport fordras en kontinuerlig dialog och öppenhet för åtgärder och behov under gruvornas drifttid och LKAB anser också att samebyarna bör ha ett betydande inflytande när gruvorna ska avslutas och beslut om efterbehandlingsåtgärder ska fattas. Det kan därför inte understrykas tillräckligt att LKAB inte betraktar utredningsarbetet som avslutat med denna rapport, utan att det kommer att pågå kontinuerligt även i framtiden.

Ekonomiska skadeersättningar

Avtal har träffats med Gabna sameby om ersättning för skador och intrång enligt minerallagens bestämmelser för det markområde som numera omfattas av markanvisning enligt samma lag. Därutöver finns också avtal om hur det intrång som uppkommer till följd av verksamheten i omgivningen ska bedömas och ersättas som avser båda samebyarna. Avsikten är att bedömningarna ska kunna ske gemensamt av parterna, utan att samebyarna ska behöva föra processer i domstol. LKAB och samebyarna är för närvarande inte eniga i hur stor störning i Mertainenområdet som rennärningen har utsatts för det senaste verksamhetsåret och därmed inte heller storleken på den ersättning som kan bli aktuell. I enlighet med de tidigare redovisade samverkansavtalen så ska parterna om ett sådant läge uppstår kunna nyttja en gemensam konfliktlösningsmekanism, i detta fall via medling. En medlingsprocess har initierats och kommer att bli föremål för medlingsinsatser under inledningen av hösten.

PARTERNAS YRKANDEN

Utsläpp till vatten (U1)

LKAB yrkar att utredningstiden förlängs och föreslår, som inställningen slutligen bestämts, att föreskriften om när utredningen ska redovisas ändras och kompletteras enligt följande.

Utredningen U1 ska tillsammans med förslag till villkor avseende vatten som släpps ut i recipienten från verksamheten redovisas till mark- och miljödomstolen senast två år efter det att fullskalig brytning har påbörjats. Med fullskalig brytning avses här att brytningstakten uppgår till minst 7 Mton omräknat till årsbasis.

Bolaget ska meddela mark- och miljödomstolen och tillsynsmyndigheten när brytningstakten på årsbasis överstiger gränsen "minst 7 Mton omräknat till årsbasis". Om brytningstakten därefter går ner på sådant sätt att fortsatt utredningsarbete förhindras mer än tillfälligt ska även detta anmälas till mark- och miljödomstolen och tillsynsmyndigheten.

Utöver vad som framgår av första och andra stycket skall bolaget årligen, med början året efter det att denna deldom har vunnit laga kraft, till tillsynsmyndigheten inkomma med en redovisning av de utredningsåtgärder som har vidtagits sedan den föregående rapporteringen och av resultaten från dessa åtgärder. I redovisningen skall även ingå en redogörelse för resultaten av egenkontrollen av utsläpp av och till vatten.

Miljö- och byggnämnden i Kiruna kommun godtar bolagets förslag, men anser att det ska förtydligas att det i egenkontrollen ska ingå bevakning av eventuella förändringar i recipienten och att om förändringar upptäcks samråd bör hållas med tillsynsmyndigheten för utredande av möjliga orsaker och eventuella behov av åtgärder.

Naturvårdsverket har inga invändningar mot att prövo- och utredningstiden förlängs. Naturvårdsverket motsätter sig dock bolagets föreslagna omformulering och komplettering av provotidsföreskriften och anser att föreskriftens nuvarande lydelse ska kvarstå.

Länsstyrelsen i Norrbottens län motsätter sig bolagets yrkande och yrkar för egen del att föreskriften om när utredningen ska redovisas i stället får följande lydelse.

Utredningen U1 ska tillsammans med förslag till villkor avseende vatten som släpps ut i recipienten från verksamheten redovisas till mark- och miljödomstolen senast två år efter lagakraftgående beslut i frågan föreligger.

Rennäringen (U3)

LKAB yrkar att provotiden avslutas och, som mark- och miljödomstolen har uppfattat bolagets inställning, i första hand att inga slutliga villkor föreskrivs. I andra hand anser bolaget att ett likadant villkor och delegation som gäller för bolagets verksamhet i Svappavaara kan föreskrivas, nämligen följande.

Bolaget ska efter samråd med Gabna sameby och Laevas sameby vidta skäligen åtgärder för att minimera de intrång som verksamheten kan innebära för renskötseln i området.

Mark- och miljödomstolen överlåter till tillsynsmyndigheten att föreskriva skäligen åtgärder avseende renskötsel.

Länsstyrelsen i Norrbottens län yrkar att prövotiden ska förlängas och att det ska föreskrivas att utredning U3 tillsammans med förslag till villkor ska redovisas till mark- och miljödomstolen senast två år efter lagakraftäggande beslut i frågan föreligger.

Laevas sameby anser att ett rimligt slutvillkor är att länsstyrelsen får delegation att fatta beslut om ytterligare villkor till skydd för rennäringen om det behövs.

Gabna sameby anser, som samebyn slutligen har bestämt sin inställning, att ett rimligt slutvillkor kan vara att länsstyrelsen får delegation att fatta beslut om ytterligare villkor till skydd för rennäringen om det behövs.

PARTERNAS INSTÄLLNING OCH DOMSKÄL

Utsläpp till vatten (U1)

Vad parterna har anfört

LKAB:s inställning är att det idag inte är möjligt att föreskriva några slutliga villkor för utsläpp till vatten, eftersom den mycket begränsade verksamheten vid gruvan inte har möjliggjort att man kan få någon bild av utsläppen. Bolaget anser att det kommer att behövas ungefär två år från det att nästintill fullskalig brytning har påbörjats innan förslag till slutliga villkor kan tas fram. Om verksamheten skulle komma att bedrivas i kampanjer om några månader i taget med stillestånd däremellan kan det antas att tiden ökar till uppemot tre år. Med hänsyn till den osäkerhet som finns om den framtida verksamheten anser bolaget att den yrkade konstruktionen av redovisningstidpunkt är det alternativ som har bäst förutsättningar att fungera. Om det skulle inträffa längre stillestånd kan utredningstiden dock behöva förlängas ytterligare.

Naturvårdsverket anser att redovisningstidpunkten inte kan knytas till en viss produktionstakt eftersom det inte finns några garantier för att en sådan takt uppnås, och provotidsutredningen därmed kan skjutas upp på obestämd tid.

Länsstyrelsen anför bl.a. att det finns mycket lite redovisat i frågan om hur bolaget i utredningsarbetet har eller kommer att ta hänsyn till sådan kampanjbrytningsverksamhet som bolaget har beskrivit och att sådan varierande produktion kan riskera att leda till högre punktbelastningar på recipienten än en hög och jämn brytning. Länsstyrelsen ställer sig frågande till hur väl bolaget egentligen känner till vilka förändringar som äger rum i recipienten över tid och hur sådana uppgifter inverkar på den av bolaget framtagna hydrodynamiska ytvattenmodellen. Det framgår av utredningsföreskriften att utredningar ska ske i samråd med tillsynsmyndigheten. Länsstyrelsen har inte uppfattat att bolaget har hållit något formellt samråd inför begäran om förlängning.

Till saken hör, enligt länsstyrelsen, att nedströms belägna vattendrag ingår i Natura 2000-området Torne och Kalix älvsystem. Det innebär att det är av särskild vikt att den aktuella utredningsfrågan verkligen inbegriper alla relevanta aspekter av betydelse för berörda vattendrags status. Länsstyrelsen kan emellertid inte bedöma om bolagets hittills genomförda utredningsarbete inbegriper detta.

Länsstyrelsen har i och för sig förståelse för att det i dagsläget är svårt att identifiera en lämplig utgångspunkt för beräkningen av vilken återstående provotid som behövs. Länsstyrelsen ställer sig dock frågande till vad det finns för närmare grund i sak för att flytta fram redovisningstidpunkten till det att brytningstakten överstiger 7 Mton på årsbasis. Det är högst oklart på vilka resultat från provtagning eller i övrigt som bolaget grundar sin uppfattning att det är vid just motsvarande 7 Mtons årsproduktion som det föreligger miljömässiga sakskalet för begäran. Länsstyrelsen anser att det är lämpligare med en angiven tidpunkt.

I bemötande av myndigheternas synpunkter anför **LKAB** bl.a. följande.

Naturvårdsverkets inställning kan inte fungera eftersom redovisningen i så fall ska ges in senast den 28 juli 2018. Någon justering av redovisningstidpunkten måste till, men det framgår inte av Naturvårdsverkets yttrande vilken förändring som verket vill se eller i vart fall kan acceptera.

Bolaget beklagar att länsstyrelsen känner sig dåligt informerad om utredningsarbetet och ger in en sammanställning över det arbete som hittills utförts och det nuvarande kunskapsläget. Det har dock hållits fem formella samråd med länsstyrelsen i det sammanslagna projekt där de löpande provotiderna för Mertainen och Svappavaara hanteras. Det ligger i sakens natur att verksamheten vid Mertainengruvan, som är ett dagbrott, kan komma att bedrivas ojämnt fördelad inom och mellan år (kampanjvis) och det finns inget som motsäger att detta kan göras inom de ramar i utsläppshänseende och annat som följer av det meddelade tillståndet.

Det är uppenbart så att förutsättningarna för att få fram ett fullgott underlag för bedömningen av slutliga villkor blir bättre med uppmätta värden hämtade från representativa driftförhållanden. Frågan vilken produktionstakt som ska anses ge representativa förhållanden (upp till tillståndets maxproduktion) finns det dock inga egentliga möjligheter att räkna fram. Gränsen 7 Mton, som motsvarar strax under 50 % av den maximalt tillåtna årsproduktionen, baseras i stället på bolagets samlade erfarenheter från mer än 100 års gruvdrift i området och på erfarenheterna från anlitate externa konsulter. Den valda årsproduktionen innebär också att data bör kunna inhämtas från olika årstider och relevanta flödesförhållanden. Den angivna årsproduktionen under en tvåårig förlängning innebär också att gruvan hinner sänkas av och gråbergsupplaget hinner byggas upp i tillräcklig omfattning för att ge representativa data även när det gäller inflöde av grundvatten och produktion av lakvatten.

Verksamheten i Mertainen kommer att vara så omfattande och av sådant intresse både för miljön och samhällsekonomin att slutliga villkor måste fastställas på ett kvalitativt bättre underlag än som går att inhämta före det att ”fullskalig” brytning pågått under en viss tid.

Förslaget att bolaget årligen till tillsynsmyndigheten ska inkomma med en redovisning av utredningsåtgärder och resultatet av egenkontrollen innefattar självklart även de ämnen som ingår i U1 men inte omfattas av gällande provisoriska föreskrift. Om det skulle visa sig att någon eller några parametrar sticker iväg på ett sätt som ger anledning befara att kvalitetskraven för Mertaseno eller nedströms liggande vattenförekomster inte kommer att kunna innehållas utan åtgärder kan det bli fråga om att justera eller komplettera gällande provisoriska föreskrifter.

Till genmäle av bolagets bemötande har **Naturvårdsverket** uppgett att man vidhåller sin inställning. **Länsstyrelsen** har inte hörts av. **Miljö- och byggnämnden** har uppgett att det bör förtydligas att i egenkontrollen ska ingå bevakning av eventuella förändringar i recipienten.

LKAB har till slutförande av sin talan uppgett att det redan i gällande egenkontrollprogram ingår en omfattande uppföljning och kontroll av läget i recipienten och att bolaget är berett att diskutera förstärkningar av denna kontroll om tillsynsmyndigheten eller miljönämnden ser behov av detta.

Mark- och miljödomstolens bedömning och domskäl

LKAB och de myndigheter som har fört talan i målet synes vara ense om att det inte är möjligt att inkomma med en fullständig redovisning enligt utredningsvillkoret U1 innan det under en period har förekommit brytning av sådan omfattning i gruvan att provtagningar m.m. kan anses vara av relevans för en bedömning av vilka villkor som ska gälla för utsläpp till vatten vid full produktion enligt tillståndet. Mark- och miljödomstolen delar den uppfattningen. Prövotiden måste alltså förlängas. Frågan är om redovisningstidpunkten ska knytas till produktionsförhållandena vid gruvan enligt bolagets förslag eller om en fast tidpunkt ska anges i enlighet med länsstyrelsens och, som domstolen förstår saken, Naturvårdsverkets uppfattning.

Mark- och miljödomstolen har förståelse för bolagets resonemang omkring möjligheterna att förutse den framtida produktionen, men anser trots detta inte att en sådan konstruktion som bolaget har föreslagit är lämplig. Konstruktionen har potential att

möjliggöra en relativt omfattande brytning i gruvan under lång tid utan att skyldigheten att redovisa utredning någonsin inträder. Även med den bestämmelse om löpande redovisning till tillsynsmyndigheten som bolaget har föreslagit kan konstruktionen enligt mark- och miljödomstolens uppfattning leda till att verksamhet under lång tid får bedrivas utan villkor, något som inte är förenligt med miljöbalkens bestämmelser.

Mark- och miljödomstolen anser därför att en fast redovisningstidpunkt måste bestämmas, och att den lämpligen anknyts till när det finns ett lagakraftvunnet avgörande i frågan. Den tidsfrist om två år som länsstyrelsen har föreslagit framstår dock som alltför kort. Mark- och miljödomstolen anser att tiden lämpligen bestäms till fyra år. Om det på grund av produktionstakten i gruvan inte har varit möjligt att genomföra utredningarna när redovisningsskyldigheten inträder får bolaget återigen begära förlängd tid. Det blir därmed möjligt att hantera även en situation där den totala tidsuträkningen framstår som oacceptabelt lång, något som mark- och miljödomstolen inte tar ställning till i den här domen.

En sådan årlig redovisningsskyldighet som bolaget har föreslagit framstår, med hänsyn till den relativt långa sammanlagda utredningstiden, som befogad även om redovisningstidpunkten inte bestäms enligt bolagets förslag.

Rennäringen (U3)

Vad parterna har anfört

I anslutning till prövotidsredovisningen anför **LKAB** följande. Såväl LKAB som berörda samebyar ser genomförda åtgärder som en del i en kontinuerlig process med återkommande bedömningar och utvärderingar så länge gruvverksamheten inte slutligt upphört och området efterbehandlats. Både rennäring och gruvnäring är verksamheter som förändras över tid och måste anpassas efter aktuella omständigheter. Gabna och Laevas samebyar har i hög grad en gemensam syn på verksamheterna som gör att utredningar och åtgärdsförslag inte lämpligen kan ske i någon större utsträckning enbart i förhållande till en viss verksamhet vid en viss tidpunkt.

LKAB ser vidare att det finns betydande svårigheter i att bedöma vad som är relevant och inte orimliga åtgärder till skydd för rennäringen enbart kopplat till den tillståndsprövade verksamheten i Mertainen. För att identifiera de åtgärder som krävs för att samebyarnas renskötsel fortsatt ska kunna bedrivas på nuvarande nivå behövs ett perspektiv som avser samebyarnas hela områden och större delområden än enbart Mertainen. Påverkan från LKAB:s samtliga verksamheter men även andra aktörer behöver bedömas i det kumulativa perspektivet och en åtgärd i Kiruna kan för samebyarna vara mer väsentlig än en detaljreglering av åtgärder i Mertainen.

Konkreta villkor till skydd för rennäringen förefaller vara relativt ovanliga. I de fall sådana föreskrivits förefaller det finnas en diffus gräns mellan vad som kan anses vara villkor enligt 16 kap. 3 § miljöbalken och vad som egentligen borde betraktas som skadeersättningar enligt 32 kap. miljöbalken och alltså borde bestämmas i en annan ordning. Till detta kommer också de genomförda aktiviteter som beskrivits ovan utan den omedelbara kopplingen till den aktuella tillståndsprövningen men som kan vara av stor betydelse för samebyarna och renskötseln som sådan och därför bör betraktas som frivillig kompensation enligt 16 kap. 9 § miljöbalken.

Länsstyrelsen anser att provotiden ska förlängas och anför till stöd för det ställningstagandet att det inte har förekommit någon betydande och kontinuerlig brytning, krossning och sovring av malm vid Mertainengruvan och att det därför inte finns tillräckliga kunskaper och erfarenheter redovisade kopplade till utredningsföreskriften U3 för att nu fastställa ett slutligt villkor.

Länsstyrelsen anser att bolaget delvis sammanblandar det allmänna rennäringsintresset med de enskilda samebyarnas intressen. Länsstyrelsen, som har att bevaka det allmänna rennäringsintresset (riksintresset) kan inte med den nu föreliggande redovisningen bedöma om vidtagna och planerade åtgärder, exempelvis ekodukt, är ändamålsenliga och fungerar i tillräcklig utsträckning under fullskalig brytning.

LKAB har i bemötande av länsstyrelsens synpunkter bl.a. anført att det är oklart vad länsstyrelsen menar att en fortsatt utredning skulle syfta till i fråga om villkor

för verksamheten. Länsstyrelsens önskemål om en utredning som vid ett tillfälle ska ligga till grund för bedömningen av vilka åtgärder som behövs och är rimliga för all framtid är svårförståeligt och enligt bolagets mening inte ändamålsenligt. Länsstyrelsen har inte, såvitt bolaget kan se, ens kommenterat slutsatsen att behovet av åtgärder är föränderligt över tid och att bedömningen av vilka åtgärder som behöver vidtas därför lämpligen sker kontinuerligt. Det borde vara tillräckligt med en sådan delegation till tillsynsmyndigheten som bolaget föreslagit för att det ska finnas ett tillräckligt utrymme för ingripande från länsstyrelsens sida.

LKAB har eftersträvat, och eftersträvar även framgent, att rennäringsen ska kunna upprätthållas med så liten negativ påverkan som möjligt från gruvverksamheten. För att utröna vad som är relevanta åtgärder finns en samverkan mellan de samebyar som berörs. I detta finns ingen motsättning i förhållande till det allmänna intresset rennäringsen. Det är oklart för bolaget hur länsstyrelsen menar att man ska kunna vinna erfarenheter av betydelse för rennäringsen genom att gruvan är i drift. Förutsättningarna för renskötseln varierar mycket från år till år med väder och betesförhållanden. Om man i villkor föreskriver krav på specifika åtgärder (andra än samverkan) riskerar det att leda till en uppfattning om att förhållandena är statiska och kan regleras vid ett enda tillfälle vilket vore djupt olyckligt. Det finns inget annat sätt att ta ansvar för att minimera intrånget i rennäringsen än att ha en fortlöpande samverkan med de som är närmast berörda, det vill säga samebyarna. Med en delegation till tillsynsmyndigheten att föreskriva krav på ytterligare åtgärder under resans gång borde rimligen även länsstyrelsen känna sig trygg med att verktyg finns på plats för att få till stånd relevanta och rimliga skyddsåtgärder.

I genmäle har **länsstyrelsen** anfört bl.a. följande. Länsstyrelsen anser fortfarande att hittills vunna erfarenheter och kunskaper inte är tillräckliga för att nu möjliggöra en slutlig bedömning av den uppskjutna frågan U3. Det kan exempelvis inte uteslutas att ”kampanjbrytningsverksamheten” i något avseende kan sammanfalla med tidpunkter då rennäringsen vistas i eller passerar området med åtföljande påtagliga negativa effekter för rennäringsen. Därför kan inte prøvotidsfrågan avslutas förrän sådana aspekter så långt möjligt har klarlagts. Det finns en rad oklarheter i bolagets

redovisning, och bolaget har av förbiseende underlåtit att genomföra utredningen i samråd med länsstyrelsen. Det går inte heller att bedöma om det finns något motsatsförhållande mellan den samverkan som bolaget hänvisar till och skyddet för det allmänna intresset rennäringen. Frågor som berör effekter och konsekvenser av betydelse för det allmänna rennäringsintresset bör alltjämt hanteras så långt möjligt inom ramen för tillståndsmyndighetens bedömning. Länsstyrelsen ser också begränsningar i myndighetens möjligheter att påverka vad bolaget lämnar för information under egenkontrollmöten och hur sådan information skulle kunna ligga till grund för en delegation till tillsynsmyndigheten att föreskriva villkor.

LKAB har slutligen anfört följande. Det framgår fortfarande inte vilka utredningar länsstyrelsen anser ska genomföras och vad de skulle kunna syfta till i fråga om slutliga villkor. Det kan inte förväntas att LKAB ska bli experter på renskötsel. Det är i stället nödvändigt för bolaget att lyssna på och ha tilltro till samebyföreträdarnas erfarenhet och kunskaper och utifrån det bedöma vilka försiktighetsmått, begränsningar och skyddsåtgärder som är rimliga. Bolaget har inte möjlighet att kräva att utredningsarbete utförs av samebyarna i sådant de inte själva bedömer vara ändamålsenligt. När man i praxis har föreskrivit villkor till skydd för rennäringen har det i huvudsak, kanske uteslutande, berott på oenigheter mellan verksamhetsutövare och berörd sameby om vilka åtgärder som fordras.

Gabna sameby har inledningsvis yrkat att prövotiden ska förlängas och bl.a. uppgett att man på grund av otjänliga betesförhållanden inte kunnat företa normala renflyttningar under de senaste åren och att Mertainenområdet har stor förekomst av gammelskog med riklig förekomst av hänglav vilket gjort att renarna varit benägna att dra sig mot gruvområdet för betning. Gabna sameby har därefter ändrat uppfattning och anfört följande. Samebyn anser att det är viktigt att konsekvenserna för rennäringen av gruvbrytningen följs upp och arbetas med kontinuerligt över lång tid. Det sätt som samebyn arbetar med detta på är genom samverkansavtal och den samverkansordning samebyn och LKAB arbetat fram gemensamt. Samtidigt har länsstyrelsen som myndighet ett ansvar att tillse rennäringen som ett allmänt intresse. Att länsstyrelsen gör detta är viktigt även för samebyn, men på vilket sätt

som är det bästa är svårt för samebyn att ha en absolut åsikt om. Med anledning av detta anser samebyn att ett rimligt slutvillkor kan vara att länsstyrelsen får delegation att fatta beslut om ytterligare villkor till skydd för rennäringen om det behövs. Lika viktigt är att det finns en pågående dialog om skyddet för rennäringen som allmänt intresse mellan länsstyrelsen, samebyn och LKAB.

Laevas sameby har anfört att ett rimligt slutvillkor är att länsstyrelsen får delegation att fatta beslut om ytterligare villkor till skydd för rennäringen om det behövs.

Mark- och miljödomstolens bedömning och domskäl

En provotid ska syfta till att åstadkomma ett kunskapsmässigt underlag för att föreskriva slutliga villkor. Syftet med utredningsvillkoret U3 var att LKAB i samråd med berörda samebyar skulle ”identifiera och utreda vilka ytterligare åtgärder eller försiktighetsmått som kan vidtas för att undvika, minimera, avhjälpa eller kompensera de negativa effekter som kan uppstå för rennäringen till följd av den planerade verksamheten.”

LKAB anser att ändamålsenliga åtgärder och försiktighetsmått inte kan fixeras i några slutliga villkor utan måste fortlöpande anpassas efter rennäringens aktuella förutsättningar och förhållandena vid gruvan, och att denna anpassning ska göras i dialog med samebyarna på sätt som redan sker. Länsstyrelsen har egentligen inte invänt mot det påståendet, men pekat på att även det allmänna intresset rennäring måste skyddas, och att samebyarna inte disponerar över detta intresse.

Enligt mark- och miljödomstolens uppfattning är det svårt att se hur ett villkor till skydd för det allmänna intresset rennäring, som inte berörda samebyar efterfrågar och ställer sig positiva till, skulle kunna se ut. Några sådana villkor torde inte förekomma i praxis och länsstyrelsen har heller inte fört några resonemang om den eventuella utformningen av sådana villkor. Det finns inte skäl att underkänna bolagets resonemang om fortlöpande anpassning i samråd med samebyarna på den grunden att detta skulle vara menligt för det allmänna rennäringens intresset.

Mark- och miljödomstolen anser också att en sådan villkorskonstruktion som bolaget har förklarat sig kunna acceptera är lämplig och ändamålsenlig under de givna förutsättningarna. Det givna argumentet mot att lämna frågan om skydd för rennärningen till parternas fortlöpande samråd och samarbete är att de ojämna styrkeförhållandena för med sig en risk för att samebyarna tvingas acceptera otillräckliga skyddsåtgärder eller underkompensation. Den risken kan emellertid inte undanröjas genom en domstolsprocess där några motsättningar mellan verksamhetsutövaren och samebyarna ändå inte kommer fram och kan prövas. En sådan delegation till tillsynsmyndigheten som bolaget har föreslagit ger visserligen inte heller några hundra procentiga garantier för rennärningen men framstår ändå i sammanhanget som en mer effektiv åtgärd.

På grund av det sagda anser mark- och miljödomstolen att prövotiden avseende U3 ska avslutas och att ett slutligt villkor i huvudsaklig överensstämmelse med det som bolaget har föreslagit ska föreskrivas. Det bör dock tydliggöras att bolagets skyldigheter gäller såväl skyddsåtgärder som eventuell kompensation. Villkorets formulering framgår av domslutet.

Mark- och miljödomstolen har avgjort målet utan huvudförhandling.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (MMD-01)

Överklagande senast den 8 januari 2020.

Patrik Södergren

Henrik Bergström

I domstolens avgörande har rådmannen Patrik Södergren och tekniska rådet Henrik Bergström deltagit.



Hur man överklagar

Dom i mark- och miljödomstol som första instans

MMD-01

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Överklaga efter att motparten överklagat

Om ena parten har överklagat i rätt tid, har den andra parten också rätt att överklaga även om tiden har gått ut. Det kallas att anslutningsöverklaga.

En part kan anslutningsöverklaga inom en extra vecka från det att överklagandetiden har gått ut. Ett anslutningsöverklagande måste alltså komma in inom 4 veckor från domens datum.

Ett anslutningsöverklagande upphör att gälla om det första överklagandet dras tillbaka eller av något annat skäl inte går vidare.

Så här gör du

1. Skriv mark- och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.
Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar mark- och miljödomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.